18.11.2015
Oikeusministeriö
Oikeus- ja työministeri Jari Lindström

Valtiovarainvaliokunnan kunta- ja terveysjaostolle

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2016 ja esitys talousarvioesityksen täydentämisestä oikeusministeriön hallinnonalan osalta

Vuosien 2016−2019 määrärahatilanteesta

Oikeusministeriön hallinnonalalle ehdotetaan talousarvioesityksessä määrärahoja 906 milj. euroa vuodelle 2016. Kuluvan vuoden talousarvioon verrattuna hallinnonalan määrärahataso hieman paranee ensi vuonna (organisaatioiden reaalinen muutos 3 milj. euroa). Tämä johtuu hallitusohjelman mukaisesta lisämäärärahasta sisäiseen turvallisuuteen ja oikeudenhoitoon. Oikeusministeriön hallinnonalan osuus lisämäärärahasta on vuositasolla 17,5 milj. euroa. Tämän lisäksi valtiovarainministeriön 16.11.2015 ehdotuksessa täydentäväksi talousarvioesitykseksi ehdotetaan OM:n hallinnonalalle 17,5 miljoonan euron lisäystä, josta 10,7 milj. euroa aiheutuu turvapaikanhakijamäärän ennakoitua suuremmasta kasvusta ja 6,8 milj. euroa hallintotuomioistuinten ja ulosottolaitoksen ICT-hankkeista.

Julkisen talouden välttämättömien sopeuttamistoimenpiteiden vuoksi hallinnonalan taloudellinen tilanne kuitenkin tiukkenee kehyskauden loppupuolella. Kun otetaan huomioon aiempien hallitusten ja nykyisen hallituksen päättämät säästöt sekä tasokorotukset, ovat hallinnonalan organisaatioiden nettosäästöt vuonna 2019 yli 30 milj. euroa kuluvan vuoden määrärahatasoon verrattuna.

Toiminnan tehostamistoimenpiteet

Säästötoimenpiteet edellyttävät toiminnan tehostamista. Hallituskaudella jatketaan oikeudenhoidon uudistamisohjelman toimenpiteitä. Ohjelman hankkeilla pyritään varmistamaan oikeusturva kiristyvässä taloustilanteessa.

Julkisen oikeusavun toimintaa tehostetaan kehittämällä oikeudellista neuvontaa, sähköistä asiointia ja vaihtoehtoisia riidanratkaisumenetelmiä. Kesällä 2015 valmistuneen kokonaissuunnitelman tavoitteena on, että oikeusavun palvelut ovat helposti kansalaisen saavutettavissa.

Ulosottotoimessa on käynnissä laaja rakenneuudistushanke (URA), jolla tavoitellaan tuottavuuden ja taloudellisuuden parantamista ulosotossa vaarantamatta asianosaisten oikeusturvaa.

Syyttäjälaitoksen määrärahataso on ensi vuonna nykyisellä tasolla. Kehyskauden lopulla tilanne on tiukkenemassa. Syyttäjälaitos jatkaa rakenteidensa uudistamista selvittämällä mahdollisuuksia vähentää syyttäjävirastojen määrää.

Vankien terveydenhuollon järjestämis- ja rahoittamisvastuu siirretään vuoden 2016 alusta lähtien Rikosseuraamuslaitoksesta sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle. Näin se tulee lähemmäksi normaalia terveydenhuoltojärjestelmää ja sen mukaista valvontaa. Tavoitteen on, että vangeille järjestettävissä koulutus- ja kuntoutuspalveluissa voidaan nykyistä enemmän tukeutua yhteiskunnan normaalipalveluihin vapautumisen jälkeisten jatkumoiden varmistamiseksi.

Hallinnonalan toimintaa tehostetaan kehittämällä merkittävästi eri sektoreiden tietojärjestelmiä. Tähän esitetään talousarvioesityksessä ja VM:n ehdotuksessa täydentäväksi talousarvioesitykseksi ensi vuodelle yhteensä 17,4 miljoonan euron lisämäärärahat kuluvan vuoden tasoon verrattuna.

Muut toimenpiteet

Turvapaikanhakijoiden oikeusapuhakemusten määrä lisääntyy merkittävästi. Lisääntyvien oikeusapumenojen hillitsemiseksi etsitään keinoja keventää menettelyitä ja prosesseja. Samoin kielteisiin turvapaikkapäätöksiin liittyvien valitusten määrä kasvaa voimakkaasti Helsingin hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Turvapaikanhakijoiden oikeusturvaan liittyviin menoihin on talousarvioesityksessä ja VM:n ehdotuksessa täydentäväksi talousarvioesitykseksi varattu yhteensä 23,6 miljoonaa euroa.

Vuonna 2016 valmistellaan demokratiapoliittinen toimintaohjelma sekä toinen kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma. Ohjelmien tavoitteena on määrittää painopisteet ja konkreettiset hankkeet viime hallituskaudella annetuille selonteoille.

Rikoksen uhreille tarjottavat tukipalvelut järjestetään EU:n uhridirektiivin edellyttämällä tavalla yhteistyössä sosiaali- ja terveyshallinnon ja palveluita tuottavien järjestöjen kanssa. Palvelutuotannon rahoittamiseksi otetaan käyttöön rikosuhrimaksu ja kehitetään siihen liittyvää valtionavustusjärjestelmää. Tukipalveluiden järjestämiseen osoitetaan lisämäärärahaa rikosuhrimaksun tuotosta 2,5 milj. euroa vuonna 2016 ja 4,7 milj. euroa vuodesta 2017 lähtien.

Sakon ja rikesakon määräämistä koskevan lainsäädännön uudistukset on tarkoitus saattaa voimaan vuoden 2016 aikana. Rikesakkoja on tarkoitus korottaa jo toteutetun kaksinkertaistamisen lisäksi vielä 50 prosenttia eli kolminkertaisiksi ja päiväsakot on tarkoitus korottaa noin kaksinkertaisiksi.

Hallitus on antanut eduskunnalle budjettilakiesityksen, jossa ehdotetaan kumottavaksi kesäkuussa 2015 vahvistettu lainsäädäntö, jolla laajennettiin mahdollisuutta sakon muuntorangaistuksen käyttöön. Kehyksistä on tämän johdosta poistettu sakon muuntorangaistuksen käyttöalan laajentamiseen edellisessä kehyspäätöksessä osoitetut määrärahat vuodesta 2018 lukien (OM:n hallinnonalalla 7,4 milj. euroa ja poliisilla 5 milj. euroa vuodessa).

Harmaan talouden torjunnan rahoitus

Talousarvioesityksessä syyttäjälaitokselle ehdotetaan kuluvan vuoden suuruista lisärahoitusta (3,3 milj. euroa) harmaan talouden torjuntaan ja VM:n ehdotuksessa täydentäväksi talousarvioesitykseksi ehdotetaan SM:n hallinnonalalla poliisille 3,2 miljoonan euron lisärahoitusta. Sen sijaan käsittelyketjun loppupäässä olevien tuomioistuinten ja ulosottolaitoksen lisärahoitukset (yhteensä 2,9 milj. euroa) eivät jatku v. 2016. Kun alkuvaiheisiin kohdennetuilla lisävoimavaroilla käsitellyt asiat tulevat väistämättä myös tuomioistuinten ja ulosoton käsiteltäviksi, tulevat käsittelyajat pitkittymään ketjun loppupäässä ilman lisärahoitusta jääneissä organisaatioissa.

Tuomioistuinlaitoksen (erityisesti ruuhkautuneiden tuomioistuinten) kipupisteet ja resurssien riittävyys tehtäviin nähden

Ensi vuonna tuomioistuinten taloudellinen tilanne on vielä kohtuullinen, mutta tilanne tiukkenee merkittävästi kehyskauden loppupuolella, sillä tuomioistuinten toimintaan on hallitusohjelmassa melko paljon säästötoimenpiteitä.

Ruuhkautuneiden tuomioistuinten voimavaratilannetta vaikeuttaa se, että niissä asiarakenne on pääosin muita tuomioistuimia työläämpi. Ruuhkautuneissa tuomioistuimissa käsitellään paljon laajoja talousrikosasioita, joten niiden toimintaan vaikuttaa harmaan talouden torjuntaan tarkoitetun rahoituksen päättyminen.

Yksittäisissä asioissa pitkien käsittelyaikojen taustalla on toistaiseksi ollut useimmiten tuomioistuimen resursseista riippumattomia syitä. Pidemmällä aikavälillä resurssivajaus johtaa siihen, että keskimääräinen käsittelyaika kasvaa ja pitkiä käsittelyaikoja muodostuu yhä suurempaan osaan ratkaistuista asioista.

Tuomioistuimia koskevien uudistusten eteneminen ja mahdollisuudet tuomioistuinkäsittelyjen nopeuttamiseen

Käräjäoikeusverkoston uudistamista jatketaan, ja niiden yksityiskohdat tarkentuvat lähiaikoina. Ministeriön tavoitteena on vahvistaa käräjäoikeuksien rakennetta siten, että oikeusturvan saatavuus ja lainkäytön laatu voidaan myös pitkällä tähtäyksellä turvata. Tämä edellyttää, että käräjäoikeuksista muodostetaan hallinnollisesti suurempia kokonaisuuksia, joissa työmäärä ja resurssit voidaan jakaa nykyistä tasaisemmin. Suuremmat yksiköt mahdollistavat nykyistä paremmin myös kolmen tuomarin kokoonpanon käytön, mikä on entistä perustellumpaa jatkokäsittelylupamenettelyyn siirtymisen myötä. Suurempien yksiköiden etuna on myös mahdollisuus hyödyntää erityisosaamista aiempaa laajemmalla alueella. Verkoston uudistustarve on perusteltua myös yksikköjen lukumäärään sidottujen kustannusten nousupaineiden hillitsemiseksi (istuntosalitekniikka, turvallisuus).

Tuomioistuinmaksuja korotetaan ja maksullisuutta laajennetaan vuoden 2016 alusta lähtien kuitenkin niin, etteivät muutokset heikennä vähävaraisten oikeusturvaa. Maksuja nostetaan nykyistä lähemmäs asioiden käsittelykustannuksia. Muutoksilla valtion tulojen lasketaan kasvavan 12−15 milj. euroa vuodessa. Oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa maksujärjestelmän muutoksilla pyrittiin tehostamaan maksujärjestelmän ohjausvaikutusta siten, että kynnys muutoksenhakuun nousisi sekä tavoiteltiin tuomioistuinten taloudellisen aseman parantumista. Valtion heikon taloudellisen tilanteen takia valtion maksutulojen lisäystä vastaavasti ei kuitenkaan osoitettu lisärahoitusta tuomioistuimille.

Tuomioistuinkäsittelyjä nopeutetaan oikeudenhoidon uudistamisohjelman toimenpiteillä. Oikeusministeriö panostaa lähivuosina erityisen voimakkaasti tietojärjestelmien kehittämiseen. Yleisten tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen tietojärjestelmähanke AIPA on tarkoitus ottaa käyttöön osittain jo vuoden 2016 lopulla. Kokonaisuudessaan AIPAn tavoitteellinen valmistumisaika on vuonna 2018. Hallintotuomioistuinten osalta vastaava täydentävässä talousarvioesityksessä oleva ICT-hanke on juuri käynnistynyt ja tavoitteena on sen valmistuminen vuonna 2020.

Rikosseuraamuslaitoksen rahoitustilanne ja toimitilojen karsimista koskevat linjaukset

Kuluvan hallituskauden aikana ei lakkauteta vankiloita. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen esitys vähentäisi liikaa vankipaikkoja suhteessa vankiluvun

kehitysnäkymiin. Hallitusneuvottelujen yhteydessä sovitun mukaisesti Rikosseuraamuslaitoksen toimintaedellytykset nykyisessä laitosrakenteessa turvataan tulevassa kehyspäätöksessä 2017−2020.